

Jiří Weigl: Otazníky kolem Sýrie

 infokurýr.cz/n/2024/12/11/jiri-weigl-otazniky-kolem-syrie

kurýr

11. prosince 2024

Svět s překvapením hledí na bleskurychlý pád režimu syrského prezidenta Bašára Asada, který se nečekaně a prakticky bez boje zhroutil v důsledku triumfálního tažení jeho islamistické opozice. Překvapivě proto, že Asadova diktatura odolala Západem podporované vlně Arabského jara a s ruskou a íránskou podporou dokázala zvítězit v nesmírně krvavé a devastující občanské válce, která trvala od roku 2011 téměř do konce dekády. Fakt, že se Asadův režim téměř bez boje zhroutil, a to právě v situaci zásadních změn a nejistot na blízkovýchodní i světové scéně, proto pochopitelně vyvolává řadu otázek.

Sýrie je jednou z klíčových zemí arabského východu (tzv. Mašriq, což je opak známějšímu termínu označujícímu arabský západ – Maghrib). Jedna z kolébek lidské civilizace ležící na křižovatce kultur, náboženství a vlivů velmocí nemá dlouhé tradice své moderní státnosti. Její dějiny byly většinou spojeny s historií Egypta, často i Iráku a Malé Asie. Po dlouhá staletí byla součástí větších státních celků ovládajících region, od počátku novověku pak patřila k Osmanské říši. Bouřlivá a proměnlivá historie se odrazila i na pestré etnické, náboženské a kulturní struktuře dnešní Sýrie.

Přestože etnicky tvoří drtivou většinu jejích obyvatel semitští Arabové a pouze na severu žije menšina indoevropských Kurdů, základní a dodnes určující dělicí linie v syrské společnosti probíhají podle náboženského klíče, podobně jako v sousedním Libanonu, s nímž tvořila Sýrie po většinu své historie jeden celek. Odpovídá to osmanské tradici multikulturalismu tzv. milletů – paralelní existence náboženských komunit lišících se kulturou, zvyky, tradicemi i právním postavením. Země je tak pestrou mozaikou různých společenství – muslimských sunnitů, tvořících většinu, ší'itů, alavitů, drúzů, katolíků, maronitů, pravoslavných, Arménů, protestantů atd.

Pocit jednoty a společné identity toto rozdělení společnosti výrazně oslabuje a má zásadní politické implikace. V této souvislosti stojí za zmínku, že podobné představy o multikulturní diverzitě a přínosu státem podporované různosti pro společnost chová moderní evropský progresivismus, ignorující tragické důsledky podobného vývoje na Balkáně i Blízkém východě.

Sýrie vždy patřila ke kulturně a vzdělanostně nejvýznamnějším částem arabského světa. Silná a početná křesťanská populace od křížáckých válek udržovala intenzivní vazby na Francii, která byla v osmanských dobách spolu s Ruskem ochránkyní tamějších křesťanských komunit. Proto právě Sýrie a Libanon byly i v éře největší stagnace a úpadku Blízkého východu místem, kam přicházely kulturní a společenské impulsy ze Západu a kde se rodily snahy o arabské obrození. Francie také po první světové válce dostala do mandátní správy jak Libanon, tak Sýrii, což vzájemné vazby dále posílilo.

Tehdejší arabští intelektuálové si byli vědomi fatální rozrůzněnosti arabského světa, a proto akcentovali nikoliv islám, ale arabský nekonfesijní nacionalismus, založený na jazyku a velké historii. Islám byl v jejich pojetí pouze jedním z důkazů arabského génia. Moderní arabský nacionalismus měl od počátku panarabský charakter a jeho ideology byli především křesťané. Postupně byl vedle dalších evropských vlivů ovlivněn i evropským socialismem. Výsledkem toho byl po druhé světové válce vznik panarabské Socialistické strany arabské obrody (Hizb al-baath al-arabí al- ištirákí), která hlásala velké vize o vyhnání koloniálních mocností a sjednocení arabského světa pod světskou socialistickou ideologií. Strana se rychle rozdělila na vzájemně soupeřící a nevražící regionální organizace. V Sýrii měla vliv především mezi inteligencí a vojáky. Po neúspěšném pokusu o sjednocení s násirovským Egyptem v letech 1958-61 se v roce 1963 dostala strana Baath v Sýrii k moci a po prohrané tzv. šestidenní válce s Izraelem se v roce 1970 dostal nekrvavým

převratem do čela strany i země voják Háfiz al-Asad, který svým původem patřil k minoritní náboženské komunitě alavitů, pohybující se okraji ší'itského islámu.

Za třicet let své vlády se Háfiz al-Asad prezentoval jako velmi tvrdý, ale pragmatický vládce, který tvrdě pronásledoval sunnitskou islamistickou opozici, byl zapřisáhlým, ale vypočítatelným nepřitelem Izraele, opírajícím se o SSSR a východní blok. K USA a Západu se choval ostražitě, neboť věděl, že skrytě podporují Muslimské bratrstvo a další radikální islamistické skupiny, které považovaly za protiváhu šíření sovětského vlivu.

Jeho režim jako příslušníka náboženské minority byl navenek přísně sekulární, ve skutečnosti se však opíral o koalici všech ostatních nesunnitských menšin, především křesťanských. To bylo v éře narůstajícího vlivu islamismu velmi významné. Tuto politiku udržoval i poté, co vzhledem k náboženské blízkosti navázal spojenecké vztahy s teokratickým Íránem, čímž si Západ dále odcizil.

Háfiz al-Asad zemřel v roce 2000 a moc předal svému synovi Bašárovi. Ten, na Západě vzdělaný původním povoláním oční lékař, kultivovaný člověk s britskou manželkou, se v minovém poli, které Blízký východ trvale představuje, pohyboval v otcových stopách a přežil u moci téměř čtvrt století.

Situace se začala horšit poté, co se Sovětský svaz rozpadl a Izrael se po několika kolech mírových dohod s Palestinci a jejich podporovateli přesvědčil, že tato politika k trvalému míru nevede, a stejné stanovisko zaujaly i USA a další západní země. Západní velmoci se rozhodly radikálně přeformátovat Blízký východ, značně již rozložený americkou válkou v Iráku. Začaly podporovat islamistické síly, s nimiž jejich tajné služby udržovaly dlouhodobé vztahy, a své staré spojence v arabských zemích hodily přes palubu. Po Tunisku, Egyptě a Libyi se zdálo, že v Arabském jaru je na řadě Sýrie a Bašárův osud je zpečetěn.

Bašár zareagoval na demonstrace odpůrců tradičně tvrdě, ale osvědčený model „barevných“ revolucí se v Sýrii úspěšně aplikovat nepodařilo. Asadův režim nebyla diktatura jednotlivce, proti níž stojí celý národ. Stále za ním velmi široká koalice všech menšin, které měly hrůzu z nastolení fanatického islamistického režimu sunnitské většiny a očekávaných perzekucí. Asad měl pevnou oporu ve svých alavitech v armádě a dostalo se mu silné podpory od Íránců i libanonského Hizballáhu. Přesto by zřejmě sunnitští islamisté podporovaní Západem, Tureckem, Katarem i Saúdskou Arábií byli nad jeho síly, kdyby situace nevyužilo putinovské Rusko. Jeho letectvo svými údery dokázalo zasadit rebelům zničující údery. Asad občanskou válku vyhrál a stabilizoval svou pozici. Přestože islamisté ovládali provincii Idlib a Turci a Kurdové pohraničí, zdálo se, že režim v Damašku přežil. Asad byl dokonce znovu přijat do Ligy Arabských států a i Západ začal vztahy s ním postupně normalizovat.

O to překvapivější je vývoj posledních dvou týdnů, kdy islamistická Fronta za osvobození Sýrie (Haj'at at-tahrír aš-Šám) zahájila ofenzívu, která měla podobný průběh jako slavné tažení Napoleona na Paříž po útěku z Elby – jedno město za druhým se vzdávalo, Asadova armáda nebojovala, Rusové a Íránci nepomohli. Osmého prosince režim v Damašku padl a Bašár odletěl s rodinou do Moskvy.

Část pozorovatelů u nás jáásá, jak proruský tyran slavně prohrál a jak Putin utrpěl zásadní porážku. Rozumnější komentátoři se ptají – proč zkušené vojsko, které celou dekádu vzdorovalo islamistům, náhle bez boje kapituluje? Proč Ruskové nic nepodnikli, když by jejich letectvo nepochybně bylo schopno tak jako v minulosti lehce vyzbrojené islamisty těžce masakrovat? Proč Írán mlčí a nechá svého spojence padnout?

Můžeme si sice namlouvat, že trvale ustupující ukrajinská armáda působí Rusku takové starosti, že už nemá žádnou sílu a jen tak za nic obětuje i strategické pozice, o něž ve Středomoří tak dlouho a

usilovně bojovalo. Nebo že nálet izraelských letadel učinil z Íránu beránka, který se už neodvážší nikdy nic podniknout. Ale nic z toho pravděpodobné příliš není.

V důsledku Asadova pádu hrozí zásadní destabilizace celého území Sýrie, hrozí nová občanská válka všech proti všem, hrozí nové vzepětí islamistického džihádu, hrozí vlna masové migrace a terorismu, rizika jsou obrovská. Přesto zřejmě takový vývoj odpovídá zájmům jeho hybatelů.

Náhlé zvraty situace mívají obvykle zásadní příčiny. Nacházíme se v předvečer změny americké administrativy, ve chvíli postupující politické a ekonomické krize v Evropě, v okamžiku izraelského brutálního řezu na palestinských územích a v Libanonu a ve chvíli blížícího se rozuzlení na Ukrajině.

Bašár Asad byl zjevně obětován. V pozadí je velká velmocenská hra o novém bezpečnostním uspořádání v Evropě i na Blízkém východě. Kdosi vynesl syrskou kartu. Uvidíme, čím bude hra pokračovat a co za tuto oběť kdo dostane. Je ale zřejmé, že nikoliv jen Blízký východ, ale celý svět čeká dramatický vývoj.

Jiří Weigl, 9. 12. 2024

Institut Václava Klause

